

MENININKŲ SOCIALINĖS IR KŪRYBINĖS BŪKLĖS VERTINIMAS

Tyrimą atliko Nacionalinė kultūrinių ir kūrybinių industrinių asociacija ir Ateities visuomenės institutas.

Tyrėjos dr. Rusnė Kregždaitė, dr. Erika Godlevska.

Prie tyrimo ataskaitos parengimo prisidėjo Morta Vidūnaitė, Indrė Norkeliūnė, Roma Survilienė, Gaudutė Žilytė, UAB „AAA LAW“, UAB „Pačiolis“, Dalia Stabrauskaitė, Daina Vaičiūtė.

Kalbos redaktorė Sigita Sereikienė.

Dizainerė Gaudutė Žilytė.

Tyrimas atliktas Lietuvos kultūros tarybos iniciatyva.

Tyrimo priežiūros darbo grupė: Kristina Mažeikaitė, Karolina Šulskutė, Mindaugas Bundza, Janina Krušinskaitė, Martynas Tininis, Jolanta Meiduvienė, Šarūnas Šlekys.

Dėkojame menininkams, skyrusiems laiko klausimynui užpildyti, taip pat meno kūrėjų sąjungoms ir asociacijoms, kultūros ir meno organizacijoms, Lietuvos kultūros tarybai ir fiziniams asmenims, prisidėjusiems prie tyrimo klausimyno sklaidos.

© Lietuvos kultūros taryba, 2021

© Nacionalinė kultūrinių ir kūrybinių industrijų asociacija, 2021

© Ateities visuomenės institutas, 2021

Lietuvos kultūros tarybai priklauso autorių turtinės teisės tyrimą ir visas pateiktas rekomendacijas atgaminti bet kokia forma ar būdu, išleisti ir viešai skelbti (visą ar dalimis), įskaitant padarymą viešai prieinamo kompiuterių tinklais.

Šios informacijos naudojimas galimas mokslo ir nekomerciniais tikslais, nurodant cituojamą šaltinį.

Autorių išreikštas požiūris nebūtinai sutampa su Lietuvos kultūros tarybos.

TYRIMO SANTRAUKA

Menininkai yra išskirtinė valstybės žmogiškojo kapitalo dalis: jų kūryba ir idėjos formuoja bendrą šalies kultūros lauką, leidžia patenkinti visuomenės kultūros poreikius, kuria šalies tapatybę. Žymus menininkų indėlis į visuomeninį gyvenimą bei Lietuvos reprezentaciją užsienyje. Dėl aukštos pridėtinės kultūrinės vertės kūrimo menininkai, kaip ir visas kultūros sektorius, yra iš dalies finansuojami valstybės taikant finansines ir nefinansines valstybės intervencijų priemones.

Svarbu akcentuoti, kad menininkų darbo rinka išsiskiria keliais ypatingais požymiais. Pirmiausia tuo, kad menininkų veiklos rezultatas – meno kūriniai – yra svarbus dėl kuriamos socialinės-kultūrinės vertės, poveikio bendruomenėms, visuomenės vertybių pokyčių. Kūrėjai tai suvokia ir vertina, laiko tai nefinansiniu atlygiu: kurdami jie gali išreikšti save, realizuoti kūrybines idėjas, dalyvauti kultūros raidos procesuose.

Kūrėjai, vykdydami kūrybinę veiklą, siekia būti nepriklausomi ir turėti lanksčias darbo ir kūrybos sąlygas. Tai, kad dauguma kūrėjų dirba savarankiškai, sudaro trumpalaikes sutartis, nuolat įgyvendina naujas kūrybines iniciatyvas, lemia ir projektinis kultūrinės veiklos pobūdis. Menininkų darbo rinka pasižymi mažesniu nei kitų sektorių darbo užmokesčiu, be to, bent dalį kūrybinės veiklos menininkai vykdo be materialaus atlygio.

Menininkai, kuriantys viešąsias paslaugas ir produktus, yra valstybės intervencijų, kuriomis siekiama ištaisyti rinkos ydas (joms kūrėjai yra ypač jautrūs), objektas. Valstybės intervencijos turi būti vykdomos pagal valstybės strateginiuose dokumentuose užsibrėžtus prioritetus ir tikslus, kurie atitinkamai turi atsispindėti kultūros politikos įgyvendinimo uždaviniuose ir rodikliuose. Finansinis valstybės intervencijų šaltinis yra nacionalinis biudžetas, kuris turėtų būti skirstomas ir vykdomas pagal valstybės strateginius prioritetus ir tikslus. Taip užtikrinamas nuoseklus ir efektyvus valstybės intervencijų įgyvendinimas, siekiant pagerinti menininkų socialinę ir kūrybinę būklę.

Šiuo tyrimu siekiama įvertinti Lietuvos menininkų lauką, menininkų kūrybinę raišką lemiančias socialines-ekonomines ir kūrybines sąlygas. Tai menininkų socialinės-ekonominės ir kūrybinės būklės bei valstybės intervencijų, skirtų šiai būklei gerinti, efektyvumo vertinimas, atliktas Lietuvos kultūros tarybos užsakymu.

Tyrimo tikslai¹:

1. Išanalizuoti esamą kūrėjų socialinę-ekonominę ir kūrybinę situaciją.
2. Įvertinti menininkų būklei gerinti taikomus valstybės socialinės apsaugos mechanizmus, mokestines lengvatas, finansines bei kitas valstybės intervencijas.
3. Suformuluoti ilgalaikio, sisteminio menininkų būklės stebėjimo, duomenų apie juos rinkimo ir analizavimo principus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti menininko sąvoką, kuri bus vartojama tyrime.
2. Susisteminti socialinės apsaugos ir mokestinių lengvatų priemonės, taikomas menininkams, teisės aktus, reglamentuojančius menininkų veiklą, finansines ir kitas intervencijas (LKT ir kitas), taikomas menininkų kūrybai skatinti.
3. Išanalizuoti, kaip kūrėjų socialinę-ekonominę ir kūrybinę būklę veikia valstybės intervencijos.
4. Palyginti Lietuvoje taikomas valstybės intervencijas su užsienio šalimis.
5. Susisteminti statistinių duomenų bazes, identifikuojančias menininkų veiklą, ir remiantis jomis išanalizuoti Lietuvos menininkų lauko sandarą.
6. Parengti menininkų apklausos metodologiją ir sudaryti menininkų klausimyną.
7. Atsižvelgiant į šalies menininkų pasiskirstymą (pagal statistinių duomenų bazių duomenis) atlikti reprezentatyvią šalies menininkų apklausą.
8. Remiantis apklausos rezultatais, prieinamais statistiniais duomenimis ir kitais šaltiniais išanalizuoti kūrėjų socialinę-ekonominę padėtį.
9. Nustatyti valstybės intervencijų poveikį šalies menininkų būklei bei jų efektyvumą.
10. Sudaryti kompleksinį menininkų būklės rodiklį ilgalaikiam stebėjimui, pateikti jo prognozes 2023 ir 2026 m., palyginti šalies menininkų būklę su užsienio kūrėjų padėtimi.

1 Tyrimo tikslai ir uždaviniai formuluojami remiantis Lietuvos kultūros tarybos uždavymu – technine tyrimo specifikacija.

Pirmojoje tyrimo dalyje atskleidžiami išskirtiniai menininkų profesijos bruožai, apžvelgiami menininkų apibrėžimai teisės aktuose, užsienio šalių tyrimuose. Analizuojant Lietuvos meno kūrėjų lauką, parengtas toks apibrėžimas:

Menininkas – asmuo, kuris reguliariai vykdo kūrybinę veiklą: yra įgijęs meno krypties išsilavinimą ir (arba) kuria ar perkuria meno kūrinius, ir (arba) meninę kūrybą laiko esmine savo gyvenimo dalimi, ir (arba) gauna pajamų iš šios veiklos, ir (arba) prisideda prie meno ir kultūros plėtros, ir (arba) siekia būti pripažintas kaip menininkas.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą – susieti menininkų socialinę ir kūrybinę būklę su valstybės intervencijomis – tyrimui pasirinkta analizuoti tiesiogiai su jomis susijusių menininkų grupę. Lietuvos menininkų lauko struktūra analizuota remiantis šiais duomenų šaltiniais:

1. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos informacija apie asmenis, įgijusius meno kūrėjo statusą iki 2020 m. liepos mėn.
2. Susisteminta informacija apie meno kūrėjų sąjungų narius, 2019 m. duomenys.
3. Lietuvos kultūros tarybos informacija apie asmenis, gavusius edukacinę arba individualią stipendiją nuo 2014 m. iki 2020 m. gegužės mėn.
4. Lietuvos kino centro informacija apie asmenis, gavusius edukacinę arba individualią stipendiją nuo 2018 m. iki 2020 m. liepos mėn.
5. Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenys apie asmenis, turinčius paramos gavėjo statusą.

Antroji tyrimo dalis skirta menininkų socialinės ir kūrybinės būklės apibrėžimui bei jos vertinimo kriterijams. Šioje dalyje taip pat apžvelgiami moksliniai Lietuvos ir užsienio valstybių menininkų socialinės ir kūrybinės būklės tyrimai.

Menininkų socialinė būklė apibrėžiama per socialinius (išsilavinimo, savęs priskyrimo menininkų bendruomenei, menininko profesijos prestižo, galimybių prisidėti prie kultūros ir meno plėtros, kūrybinės veiklos įvertinimo), ekonominius (pajamų dydžio, pasiskirstymo, pastovumo ir reguliarumo, pajamų šaltinių kiekio, pajamų dalies iš kūrybos, susijusių ir nesusijusių su kūryba veiklų, užimtumo, finansinių valstybės intervencijų) bei politinės ir teisinės aplinkos (valstybės intervencijų kaip mokestinės sistemos, valstybės socialinės paramos garantijų, autorių ir atlikėjų teisių apsaugos) aspektus.

Menininko kūrybinė būklė apibrėžiama kaip savirealizacijos galimybės, galimybės (su)kurti meno kūrinius, moralinis pasitenkinimas kūrybine veikla, įsitvirtinimas nacionalinėje ir tarptautinėje meno bendruomenėje, kūrybos pripažinimas ir įvertinimas, fizinės ir psichologinės sąlygos (aplinka) kūrybiniam darbui, profesinio tobulėjimo galimybės ir galimybės kelti kvalifikaciją, pristatyti, eksponuoti, realizuoti savo kūrybą, naudotis bendra kultūros aplinka (ekosistema), narystė meno ir kūrėjų organizacijose ar profesinėje sąjungoje, darbiniai ir kūrybiniai santykiai su kultūros įstaigomis, atstovavimas kūrėjams, savo kultūros įstaigos įkūrimas, valstybės paskatos užtikrinant kūrybinę laisvę ir saviraišką.

Trečiojoje dalyje nagrinėjamos menininkams skirtos politinės, teisinės ir mokestinės valstybės intervencijos. Čia analizuojami strateginiai valstybės dokumentai kaip valstybės intervencijų prielaidų šaltinis bei apžvelgiami teisės aktai, reglamentuojantys menininkų veiklą, įskaitant intelektinės nuosavybės apsaugą. Kadangi tyrimas glaudžiai siejamas su valstybės intervencijomis, analizuoti menininkai, turintys meno kūrėjo statusą arba priklausantys meno kūrėjų organizacijoms (sąjungoms), arba bent kartą gavę stipendijos finansavimą iš Lietuvos kultūros tarybos ar Lietuvos kino centro. Atskiras dėmesys skiriamas socialinės apsaugos ir mokestinių lengvatų priemonėms, taip pat užsienio valstybėse taikomų valstybės intervencijų apžvalgai.

Siekiant įvertinti sąlygas, kuriomis kuria šalies menininkai, **ketvirtojoje dalyje** atlikta valstybės finansinių ir kitų intervencijų – valstybės skiriamo finansavimo kultūrai, Lietuvos kultūros tarybos, Lietuvos kino centro, savivaldybių, inkubatorių ir rezidencijų – analizė.

Penktoji tyrimo dalis skirta empirinio tyrimo rezultatų analizei. Analizuojant menininkų būklę atsižvelgta į kūrėjų veiklos specifiką, dėl to menininkų būklės rodikliai analizuojami būklę skaidant į socialines-ekonomines ir kūrybines kategorijas. Remiantis šiais būklės kriterijais pagrįstu klausimynu, atliktas empirinis tyrimas – šalies menininkų apklausa, kurioje analizuoti 1018 šalies kūrėjų atsakymai. Apklausa vykdyta 2020 m. pabaigoje, kūrėjai pateikė duomenis apie 2019 metus. Menininkų atsakymai analizuoti pagal šias kategorijas: menininko padėtis visuomenėje, ekonominė padėtis, darbo sąlygos, bendradarbiavimas, kūrybos finansavimas, kūrybos įvertinimas, kūrybos rezultatas ir jo sklaida, profesinis tobulėjimas. Papildomai analizuotas kūrėjų požiūris į valstybės intervencijų į kultūrą naudą visam menininkų laukui ir jiems asmeniškai.

Remiantis valstybės intervencijų vertinimu ir šalies menininkų apklausa, atliktas kompleksinis šalies menininkų būklės vertinimas. Kadangi menininkų būklę sudaro daug komponentų, ji analizuojama formuojant kompleksinį menininkų būklės rodiklį, kurį sudaro duomenys iš 59 menininkų būklę atspindinčių rodiklių. Šis vertinimas leido išskirti silpniausius ir stipriausius menininkų būklės dedamąsias.

Tyrimo pabaigoje pateikiamos **išvados** apie esamą Lietuvos menininkų socialinę ir kūrybinę būklę, taikomų valstybės intervencijų efektyvumą, taip pat **rekomendacijos**, kaip tobulinti valstybės intervencijas, siekiant gerinti menininkų socialinę ir kūrybinę būklę, suteikti orų atlygį kūrėjui, sudaryti sąlygas ilgalaikiam sisteminiam meno kūrėjų būklės stebėjimui, duomenų apie juos rinkimui ir analizavimui.

Tyrimo **prieduose** pateikiamos visų apklausos klausimų atsakymų lentelės pagal sritį, lytį, amžių ir savivaldybę. Taip pat prieduose pateikiama papildoma valstybės intervencijų užsienio šalyse ir Lietuvos kultūros tarybos stipendijų analizė bei kultūros ir meno sričių kūrėjų profiliai.

Tyrimo santraukoje pateikiami pagrindinę informaciją iliustruojantys infografikai bei pagrindinės tyrimo išvados ir rekomendacijos.

LIETUVOS MENININKAI

Lietuvoje kuria **6976** menininkai

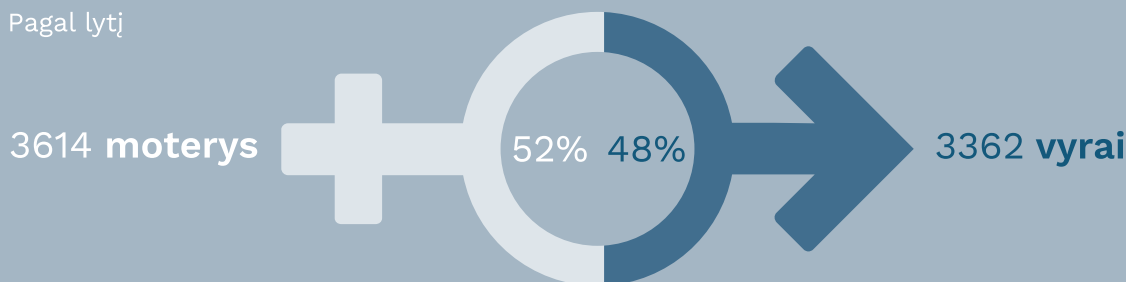
Pagal sritį

Dailė 1686 menininkai	Muzika 893 menininkai	Teatras 597 menininkai	Etninė k. ir tautodailė 480	Kinas 424
Architektūra 1105 menininkai	Literatūra 620 menininkai	Fotografija 322 menininkai	Dizainas 203	Nenurodyta 134
		Tarpdisciplininis menas 257 menininkai	Šokis 141	
			Žurnalistika 93	Cirkas 21

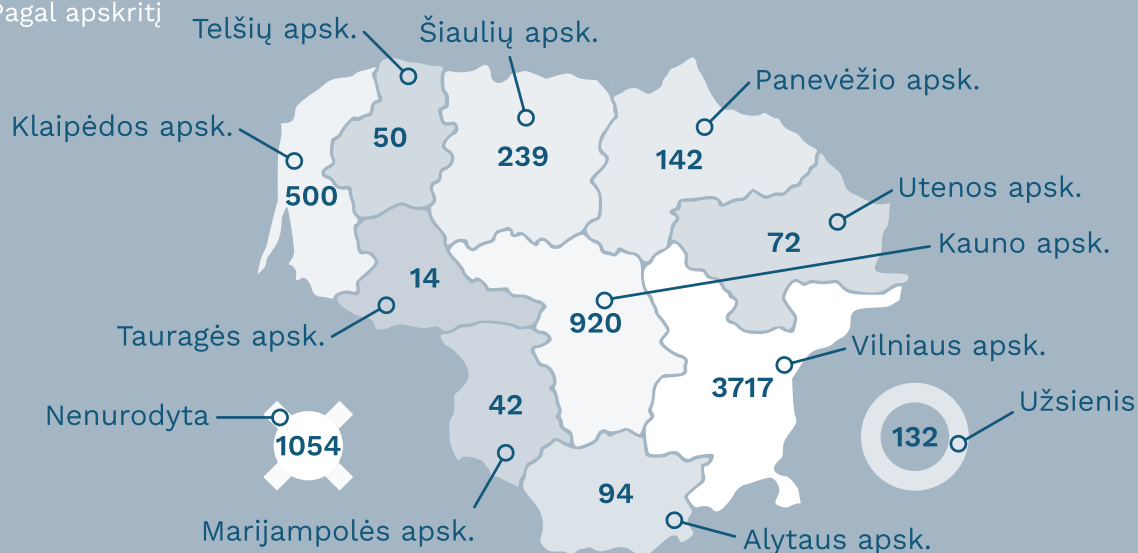
Pagal amžių

55-64 m. 1526 menininkai	45-54 m. 1100 menininkai	25-34 m. 915	75-84 m. 736
65-74 m. 1145 menininkai	35-44 m. 1014 menininkai	85 m. + 338 menininkai	iki 25 m. 44
		Nenurodyta 158 menininkai	

Pagal lytį

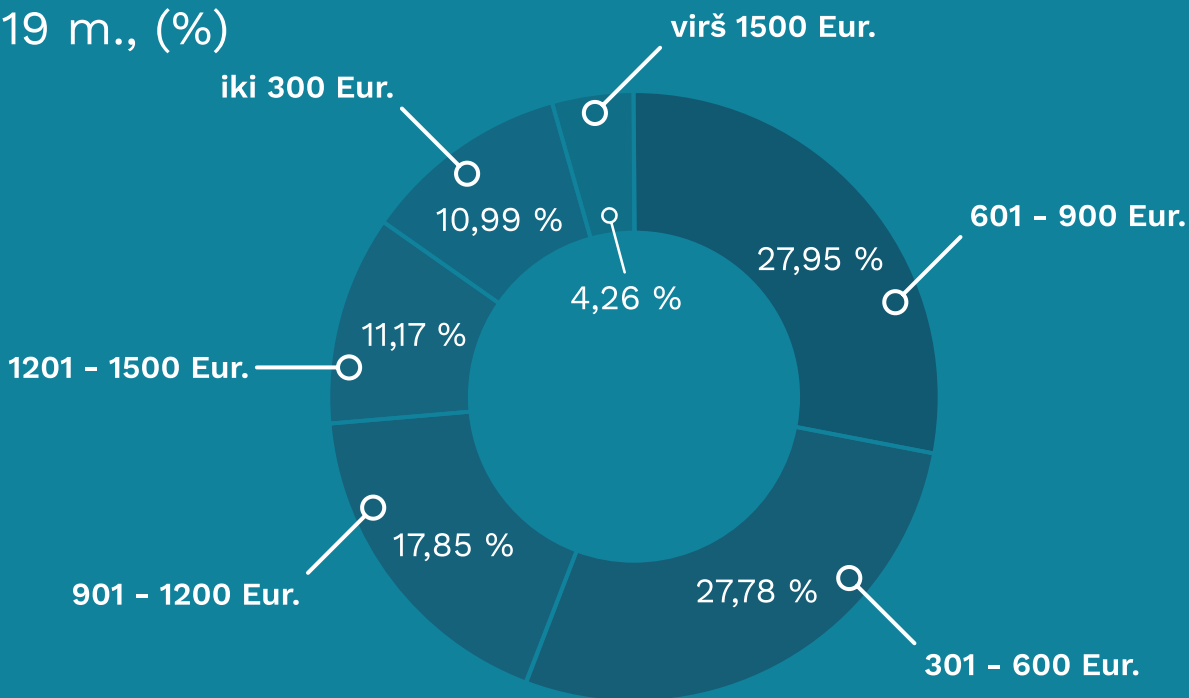
Pagal apskritį

Susisteminta informacija apie asmenis turinčius meno kūrėjo statusą ir/ar gavusius LKT ir LKC stipendijų finansavimą.

LIETUVOS MENININKŲ PAJAMOS

Vidutinės menininkų mėnesio pajamos (atskaičius mokesčius), 2019 m., (%)

2019 m. vidutinės meno kūrėjų neto pajamos buvo **772 Eur.**

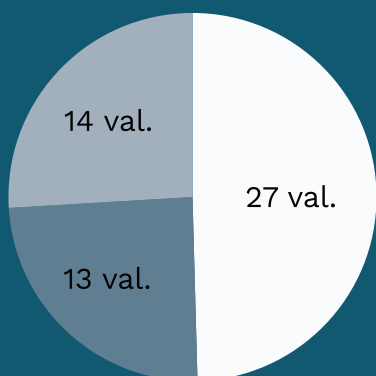
2019 m. vidutinis šalies neto darbo užmokestis buvo **822 Eur.**

Menininkai dirba kūrybinį, su kūryba dalinai susijusį ir su kūryba nesusijusį darbą.

Menininkai per savaitę vidutiniškai dirba **54 val.**

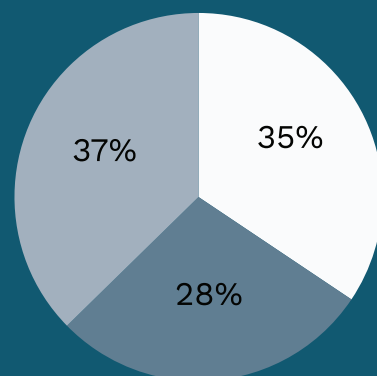
Menininkai maždaug pusę viso darbui skirto laiko skiria kūrybinei veiklai, bet iš jos uždirba 35% visų pajamų.

Darbinei veiklai skiriamas laikas (val. / sav.)

- Kūrybinis darbas
- Nekūrybinis darbas
- Iš dalies su kūryba susijęs darbas

Pagrindinės menininkų pajamos pagal šaltinį

Kas penktas kūrėjas gali pragyventi tik iš pagrindinės profesijos – kūrybinės veiklos.

DALYVAVIMAS KULTŪROS SISTEMOJE

Menininkų įsilieėjimas į kultūros lauko sistemą, (%)

Priklauso meno kūrėjų sąjungai

69 % 31 %

Priklauso kitoms asociacijoms

64 % 36 %

Priklauso profesinei sąjungai

22 % 78 %

Turi meno kūrėjo statusą

73 % 27 %

Turi paramos gavėjo statusą

37 % 63 %

Dalyvavo tarptautiniuose konkursuose

56 % 44 %

Kūrybinei veiklai gavo privačią paramą

43 % 57 %

Įkūrė savo kultūros organizaciją

19 % 81 %

Turi vadybininką

13 % 87 %

Turi komunikacijos specialistą

5 % 95 %

Taip Ne

Menininkų užimtumo formos, (%)

Dirba pagal darbo sutartį valstybinėje / savivaldybės kultūros organizacijoje

25 % 75 %

Dirba pagal darbo sutartį nevalstybinėje kultūros organizacijoje

12 % 88 %

Dirba pagal darbo sutartį ne kultūros organizacijoje

19 % 81 %

Dirba su IV pažyma / verslo liudijimu

73 % 27 %

Dirba pagal autorinę sutartį

52 % 48 %

Neturi darbo

9 % 91 %

Yra pensijoje

27 % 73 %

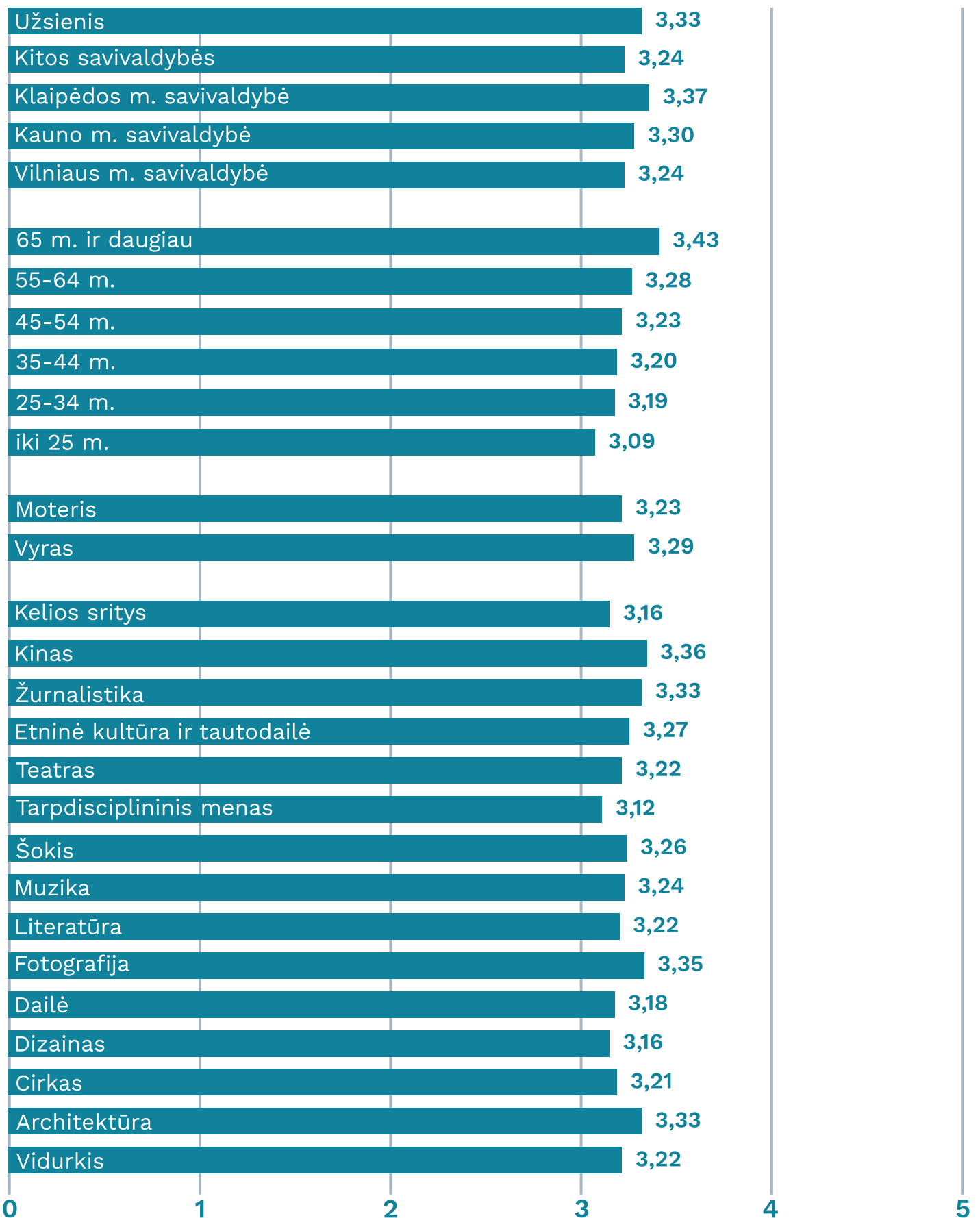
Studijuoja

5 % 95 %

Taip Ne

KOMPLEKSINIS LIETUVOS MENININKŲ BŪKLĖS VERTINIMAS

Lietuvos menininkų būklė

PAGRINDINĖS TYRIMO IŠVADOS

Menininko profesijos ypatybės

- Analizuojant menininkų profesijos pasirinkimo motyvus ir darbo rinkos pobūdį, nustatyti esminiai profesijos ypatumai: finansinis ir nefinansinis atlygis, santykinai mažesnės nei kitų profesijų pajamos, būtinybė ieškoti papildomų pajamų šaltinių ne vien kūrybinėje veikloje. Menininkai iš savo veiklos gauna dvejopo pobūdžio atlygį: finansinį (pajamos) ir nefinansinį (pasitenkinimas savo veikla, lankstumas, savarankiškumas, galimybė pristatyti savo kūrybą visuomenei, prisidėti prie kultūros ir meno plėtros, palikti savo kūrinius ateities kartoms). Siekdami aukštesnių pajamų menininkai dažnai priversti rinktis tarp kūrybinės, iš dalies su kūryba susijusios ir nekūrybinės veiklos.
- Analizuojant Lietuvos menininkų būklės veiksnius matyti, kad visi stiprieji veiksniai susiję su menininko kūryba: jos keliamu pasitenkinimu, kolegų ir auditorijos įvertinimu, galimybe realizuoti savo idėjas, formuoti visuomenės vertybes, bendradarbiavimu su savo meno srities kūrėjais, įvertinimu apdovanojimais ir premijomis.

Menininko vieta valstybės politiniuose dokumentuose

- Analizuojant valstybės strateginius dokumentus matyti, kad vizijų dokumentai yra orientuoti į visuomenės kūrybiškumo skatinimą.
- Profesionali menininko veikla (kūrėjo menininko, o ne kūrėjo apskritai) valstybės vizijoje nėra pabrėžiama kaip atskira valstybės vertybė. Menininkas minimas kaip skatinantis gyventojų dalyvavimą kultūrinėje veikloje, jų kūrybingumą, lyderystę, bendruomenių kultūrinį aktyvumą ir integraciją, kalbama apie profesionalių menininkų įsitraukimą į lokalinius kultūrinius, ugdymo projektus modernizuojant kūrybiškumo ugdymo aplinką.
- Kultūros srities politiką formuojančiuose dokumentuose (pvz., Kultūros politikos pagrindų įstatymo projekte) išskiriamas menininko vaidmuo kultūroje, skiriama dėmesio jo savirealizacijai, profesiniam tobulėjimui, kūrybos ir darbo sąlygoms, finansavimui ir materialinei padėčiai. Kultūros politikos pagrindų įstatymo projekte kultūros politikos formavimas ir įgyvendinimas grindžiamas pasiektų rezultatų stebėsenos duomenimis, sudarančiais galimybes priimti pagrįstus sprendimus.
- Dabartinėje kultūros politikoje dominuoja visuomenės kultūros vartojimo stebėseną, o menininkų būklės stebėseną sistemingai nėra vykdoma.

Menininkų socialinė būklė: menininko padėtis visuomenėje

- Apibendrinus menininkų atsakymus apie jų socialinę padėtį, galima teigti, kad kūrėjams jų veikla reikšminga, jie vertina jos poveikį visuomenei ir kultūros lauko plėtrai, tačiau mano, kad visuomenė ir politikos formuotojai tai įvertina nepakankamai. Nors kūrėjams jų profesija teikia didelį pasitenkinimą ir 76 proc. Lietuvos menininkų ją rinktųsi ją dar kartą, ši profesija menininkams neatneša pakankamų pajamų, menininkai susiduria su pajamų nestabilumu, turi ieškoti papildomų pajamų šaltinių.

Menininkų ekonominė būklė

- Itin svarbiu rodikliu, reprezentuojančiu sektoriaus gerovę, laikytinos menininkų gaunamos pajamos. Ekonominė būklė yra viena iš silpnųjų šalies menininkų būklės dalių. Tai akivaizdu iš objektyvaus vertinimo: kūrėjai dirba daug, už dalį įdėto darbo negauna atlygio, jų vidutinės pajamos mažesnės nei kituose sektoriuose. Kūrėjų atlygis vien iš kūrybinės veiklos nepakankamas poreikiams patenkinti: tik 20,85 proc. kūrėjų gali pragyventi vien iš kūrybinės veiklos (pagrindinės savo profesijos).
- Lietuvos menininkai vidutiniškai dirba 54 val. per savaitę, tai yra ženkliai ilgiau nei oficiali darbo savaitės trukmė (40 val.). Savo darbo laiką menininkai skiria kūrybiniam, iš dalies su kūryba susijusiam ir nekūrybiniam darbui.
- Pagrindinė menininkų profesinė veiklos sritis yra kūryba. Remiantis profesijos kaip pajamų šaltinio logika, kūryba ir turėtų būti pagrindinis menininkų pajamų šaltinis. Tačiau apklausa rodo, kad didžioji dalis menininkų (41,83 proc.) iš kūrybinės veiklos uždirba 1–300 Eur per mėnesį. Didžiausias pajamas (901–1200 Eur ir daugiau) nurodė 6,60 proc. respondentų. 14,19 proc. menininkų iš kūrybinės veiklos neuždirbo visai.
- Darbinei veiklai menininkai skiria vidutiniškai 14 valandų per savaitę daugiau nei kitų profesijų atstovai, bet menininkų vidutinis darbo užmokestis yra tik 772 Eur per mėnesį. Vidutinės menininkų mėnesio pajamos mažesnės nei šalies vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (2019 m. vidutinis neto darbo užmokestis buvo 822,1 Eur), nors ir didesnės nei vidutinis darbo užmokestis kultūros sektoriuje (682,5 Eur). Įvertinus dirbtų valandų skaičių galima teigti, kad 2019 m. vidutinis kūrėjų darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio.
- Net 95,69 proc. kūrėjų bent dalį savo laiko skiria darbui be atlygio.
- Pateikti ekonominio vertinimo rezultatai leidžia teigti, kad menininko ekonominė padėtis yra vidutinė, jeigu kūrėjas neišskiriamas iš visos šalies darbo rinkos. Tačiau jeigu menininkas laikomas vertybe, šalies prestižą keliančia asmenybe, prisidedančia prie šalies raidos, tai ir menininko pajamos, palyginti su vidutinėmis statistinėmis šalies pajamomis, turėtų būti ženkliai didesnės.

Menininkų kūrybinė būklė: kūrybos finansavimas

- Menininkai gana aktyviai siekia finansavimo savo veikloms įgyvendinti, aktyviai dalyvauja Lietuvos fondų ar organizacijų skelbiamuose konkursuose. Tai ne tik padeda kūrėjams finansuoti kūrybinį procesą, bet ir prideda labai daug papildomų organizacinių darbų (paraiškų rengimo, projekto įgyvendinimo), kuriuos menininkas turi atlikti tam, kad vykdytų pagrindinę savo profesijos funkciją – kurtų meno kūrinius.
- Iš meno kūrėjų apklausos duomenų matyti, kad tik penktadalis kūrėjų naudojami tarptautinių fondų finansavimo galimybėmis.
- Net 75,86 proc. menininkų kūrybinei veiklai naudoja asmenines lėšas.
- Daugiau negu pusė (57 proc.) menininkų nėra nė karto gavę privačių rėmėjų paramos, 2019 m. tik 13 proc. kūrėjų nurodė, kad dalį jų pajamų sudaro privačių rėmėjų lėšos. Veiksnius, susijusius su privačių rėmėjų parama prekėmis, paslaugomis ar finansine išraiška, galima sieti su silpnosiomis menininkų būklės dedamosiomis.

Menininkų kūrybinė būklė: darbo sąlygos

- Savo darbo sąlygas menininkai vertina teigiamai. Darbo sąlygų vertinimas glaudžiai susijęs su tuo, ar kūrėjai turi darbo sutartis valstybinėse ar nevyriausybiniuose kultūros įstaigose, nes tai lemia galimybes naudotis infrastruktūra. Nepriklausomai kuriantys menininkai savo darbo sąlygų kūrimu ir erdve kūrybai turi rūpintis patys.
- Kas penktas menininkas nurodė darbinėje aplinkoje patiriantis stresą.
- Darbinėje aplinkoje menininkams nepavyksta išvengti diskriminacijos, patyčių, smurto ir seksualinio priekabiavimo. Remiantis menininkų atsakymais matyti, kad toksiškiausia aplinka teatro, tarpdisciplininio meno, kino, muzikos, dizaino srityse.

Menininkų kūrybinė būklė: bendradarbiavimas

- Didžioji dalis menininkų nėra susiję ilgalaikėmis darbo sutartimis su valstybinėmis ar nevalstybinėmis kultūros organizacijomis, tačiau jie nuolat bendradarbiauja su kitais menininkais per projektus. Menininkai gerai vertina kūrybinį bendradarbiavimą su kolegomis ar kitų sričių specialistais, tačiau pasigendama glaudesnio bendradarbiavimo su institucijomis vykdant savo kūrybos sklaidą.

Menininkų kūrybinė būklė: kūrybos įvertinimas

- Menininkams svarbu, kad jų kūryba būtų įvertinta kritikų, kolegų, žiūrovų. 89,74 proc. kūrėjų nurodė, kad jiems svarbus neformalus kolegų ir auditorijos įvertinimas, 71,76 proc. kūrėjų – kad svarbus formalus įvertinimas: premijos, apdovanojimai, diplomai ir kita.
- Tik 34,33 proc. kūrėjų teigia manantys, kad jų kūryba sulaukia pakankamo kritikų dėmesio.
- 57,26 proc. kūrėjų nurodo, kad jie sulaukia pakankamo grįžtamojo ryšio iš žiūrovų.

Menininkų kūrybinė būklė: kūrybos rezultatas ir jo sklaida

- 44 proc. kūrėjų 2019 m. sukūrė 1–5 meno kūrinius, 6,08 proc. menininkų nesukūrė nė vieno naujo darbo.
- Dauguma menininkų neturi vadybos ir komunikacijos specialistų, ir dėl to šias funkcijas turi vykdyti patys. Tai, kad menininkai dažnai turi patys ne tik kurti meno kūrinius, bet ir rūpintis jų sklaida ir viešinimu, yra vienas iš labiausiai bendrą kūrėjų būklę bloginančių veiksnių. Menininkai pažymi, kad susiduria su sunkumais ieškodami erdvių savo kūrybai pristatyti.
- Beveik 60 proc. kūrėjų 2019 m. savo kūrybos nė karto nepristatė užsienyje.

Menininkų kūrybinė būklė: profesinis tobulėjimas

- 57,23 proc. apklausoje dalyvavusių kūrėjų sutinka, kad kvalifikacijos kėlimas būtinas jų profesijoje. Tačiau pastebėtina, kad kūrėjai nėra linkę to daryti: Lietuvoje kvalifikaciją retai kelia arba iš viso nekelia 57,38 proc., užsienyje – 69 proc. kūrėjų. Valstybės intervencijų menininkų būklei gerinti šaltinis – nacionalinis biudžetas
- Vertinant valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų struktūrą, kultūra patenka į mažiausiai finansuojamų sričių kategoriją, 2019 m. ši sritis gavo tik 4,06 proc. asignavimų.
- Kultūra beveik lygiomis dalimis finansuojama Kultūros ministerijos, kuri įgyvendina Vyriausybės programos tikslus, ir savivaldybių, kurios įgyvendina miestų plėtros strateginius planus iš kurių daromos valstybės intervencijos siekiant pagerinti arba palaikyti menininkų kūrybinę, socialinę ir ekonominę būklę.
- Savivaldybės neturi vieningos intervencinės politikos menininkų kūrybinei, socialinei ir ekonominei būklei gerinti. Išskirtina, kad savivaldybės efektyviau įgyvendina biudžetinių lėšų panaudojimą negu nacionalinės įstaigos.

- ES paramą galima laikyti efektyvia finansine valstybės intervencija, ji iš esmės lėmė šalies kultūros finansavimo augimą.
- Menininkų socialinei ir kūrybinei būklei įtakos turi valstybė kaip darbdavė. Dalis menininkų dirba valstybės biudžetinėse įstaigose, ir valstybė kaip darbdavė užtikrina nemažos dalies menininkų ekonominės būklės stabilumą.

Valstybės intervencijos: meno kūrėjo statusas

- Pabrėžiant menininko profesijos išskirtinumą ir indėlį į šalies gerovę, kūrėjams, atitinkantiems Lietuvos Respublikos meno kūrėjo ir meno kūrėjų organizacijų statuso įstatyme nustatytus kriterijus, suteikiamas meno kūrėjo statusas. Profesionalaus meno kūrėjas statusą gali gauti už veiklą šiose meno srityse: architektūros, cirko, dizaino, dailės, fotografijos, kino, literatūros, muzikos, šokio, tarpdisciplininio meno, teatro, tautodailės, žurnalistikos.
- Šis statusas ne tik tampa asmens indėlio į valstybės kultūrą pripažinimo ženklu, bet ir suteikia jį turintiems asmenims papildomas socialines garantijas: galimybę įgyti paramos gavėjo statusą, galimybę pasinaudoti kūrybinių prastovų programa, meno kūrėjų socialinėmis garantijomis (neturint pakankamai draudžiamųjų pajamų valstybės lėšomis mokamos PSD ir VSD įmokos).
- Menininkų apklausos respondentai teigiamai vertina meno kūrėjo statuso suteikiamas garantijas, daugiau nei pusė apklaustųjų įvardijo, kad jos turi teigiamą įtaką jų asmeninei būklei, per 70 proc. – kad jos turi teigiamą įtaką bendrai šalies kūrėjų būklei. 30 proc. kūrėjų nurodė, kad galimybė gauti paramą turint paramos gavėjo statusą teigiamai nepaveikė jų asmeninės būklės, o šios programos naudos visų menininkų būklei nemato 10 proc. apklaustųjų.

Valstybės intervencijos: Lietuvos kultūros tarybos finansavimas

- Kūrėjai turi galimybę iš Lietuvos kultūros tarybos gauti finansavimą individualiems projektams. Šis (tiesioginis) finansavimas skirtas mažesnės apimties projektams (vidutinė analizuotu laikotarpiu skirta stipendijos suma buvo 3626 Eur), o norėdami įgyvendinti didesnės apimties projektus (gauti projektinį finansavimą) menininkai turi kurti kultūros įstaigą ar su projektu jungtis prie jau esamos. Analizuojamu laikotarpiu vienam kūrėjui skiriama stipendijos suma augo.
- Stipendijų programa skirta mažos apimties ir trumpesniems projektams. Stipendijos skatina individualią menininkų kūrybą, tačiau ribota trukmė ir nedidelė skiriama suma lemia, kad stipendijų gavėjų projektai palyginti mažos apimties. Be to, stipendijos (pagal paraiškų vertinimo gaires) yra labai stipriai orientuotos į rezultatus, o ne į kūrybinius ieškojimus ar patį kūrybos procesą.

- Lietuvoje aktyviausiai stipendijų konkursuose dalyvauja 25–34 m. amžiaus kūrėjai, kuriems šios stipendijos yra svarbios kūrybinės veiklos pradžioje, siekiant save reprezentuojančius darbus kurti ne vien pagal gaunamus užsakymus, bet ir iš asmeninių iniciatyvų. Be to, jauni kūrėjai labiau linkę dirbti nepriklausomai, ir individuali stipendija suteikia galimybę vykdyti savarankišką kūrybinę veiklą.
- Analizuojant stipendijų finansavimą pastebėta, kad kūrėjai aktyviai teikia paraiškas, dauguma jų konkursuose dalyvauja po kelis kartus. Tačiau taip pat pastebima ir maža stipendijų konkursuose dalyvaujančių kūrėjų rotacija: paraiškas nuolat teikia ir stipendijas gauna tie patys kūrėjai, prie jų kasmet prisijungia mažai kitų menininkų. Be to, pastebima, kad nemaža dalis kūrėjų konkurse dalyvauja vieną kartą ir galbūt nusivylę dėl negautos stipendijos daugiau teikti paraiškų nebebando.
- Analizuojant LKT projektinį finansavimą matyti, kad tiesiogiai kūrėjams (menininkams ir kuratoriams) vidutiniškai skiriama 37 proc. viso projektams skirto finansavimo. Šis santykis skiriasi pagal sritis. Projektinis finansavimas skirtas didesniems projektams įgyvendinti, taip pat jis prisideda prie sąlygų kūrybai sudarymo, ypač tose srityse, kuriose patiriamos didelės gamybos ir infrastruktūros sąnaudos.
- 75 proc. menininkų žino apie galimybę gauti stipendijas, 71 proc. – apie projektinį finansavimą savo kūrybinei veiklai. Ši informacija mažiausiai domina architektūros kūrėjus. Daugiau nei 80 proc. kūrėjų sutinka, kad LKT veikla prisideda prie kūrėjų būklės gerinimo, tai geriausiai vertinama institucija iš tirtų šiame tyrime. Trečdalis apklausos respondentų negalėjo atsakyti apie LKT stipendijų ir projektinio finansavimo poveikį jų asmeninei būklei, iš atsakiusiųjų didžioji dalis ją vertina teigiamai. Per 80 proc. respondentų nurodė, kad mato teigiamą šių priemonių poveikį visiems kultūros ir meno kūrėjams.
- Matyti, kad LKT finansavimas svarbus menininkų kūrybos skatinimo ir finansavimo elementas. Tačiau taip pat pastebėtina, kad nors dauguma kūrėjų dalyvauja finansavimo konkursuose ir bent kartą nuo 2014 m. yra gavę stipendijas, pagal bendrą šalies kūrėjų pajamų lygį tai nėra reikšminga pajamų dalis. Tai susiję su trumpu stipendijos mokėjimo laikotarpiu ir jos periodiškumu. Individualaus kūrėjo požiūriu, stipendijas galima laikyti labiau atsitiktinio pobūdžio pajamomis, kuriomis galima pasinaudoti kas tam tikrą laikotarpį. Taip pat dėl konkursinio priemonės pobūdžio kūrėjai nėra garantuoti, kad gaus stipendiją.

Valstybės intervencijos: Lietuvos kino centro finansavimas

- 2018 m. kino srities finansuojamų veiklos buvo perkeltos iš Lietuvos kultūros tarybos į Lietuvos kino centrą.
- Atkreiptinas dėmesys į didelę LKC biudžeto paskirstymo disproporciją tarp tiesioginio menininkų finansavimo – stipendijų (2019 m. duomenimis, jos sudarė 2,4 proc. bendro biudžeto) ir netiesioginio finansavimo (parengiamųjų darbų, gamybos, filmų platinimo ir sklaidos užsienyje finansavimo – 97,6 proc.).

- Taip pat nėra tikslios informacijos, kokių sričių menininkai buvo finansuojami per LKC asignuojamas programas, kad būtų galima kartu su LKT duomenimis apibendrinti menininkų finansavimą pagal sritis (pvz., kiek dailininkų, dizainerių, kt.).
- Fiksuotas žemesnis nei vidutinis šalies mėnesio atlyginimas (822,1 Eur 2019 m.) mėnesinis LKC stipendijų dydis (600 Eur) bei vidutinė edukacinės (2019 m. buvo 6 mėnesiai (ilgiausia galima trukmė)) ir individualios stipendijos suteikimo trukmė (maždaug pusrečio mėnesio (ilgiausia įmanoma – 12 mėnesių)) kelia klausimų, ar stipendijų dydis yra pakankamas tinkamai menininkų socialinei ir kūrybinei būklei stipendijos skyrimo laikotarpiu užtikrinti, ar individualių stipendijų trukmė pakankama kūrybiniam projektams įgyvendinti, jei menininkas tuo laikotarpiu negauna jokių kitų pajamų.
- 46 proc. menininkų nuomonė apie LKC prisidėjimą prie jų būklės gerinimo yra teigiama, 41,5 proc. negali pasakyti.

Valstybės intervencijos: savivaldybių finansavimas

- Savivaldybėse nėra aiškios į menininko kūrybinę, socialinę ir ekonominę būklę orientuotos intervencinės politikos su nustatytais tikslais ir uždaviniais, siektiniais rodikliais. Nėra bendros skirtingų savivaldybių kultūros srities projektų, stipendijų finansavimo ir stebėsenos sistemos, kuri leistų rinkti, sisteminti ir palyginti duomenis.
- Savivaldybės skirtingai finansuoja kultūros projektus: vienos pagal meno sritis (scenos menai, kinas, dailė, kūrybinės industrijos, kt.), kitos – pagal tikslus (kultūros edukacija, saviveikla, tautinių mažumų kultūros skatinimas ir pan.).
- Savivaldybės dažniausiai skatina menininkus premijomis. Tačiau jos menkai išnaudoja stipendijas menininkams. Vienintelė Klaipėda skiria 10–15 stipendijų per metus ir iš kitų miestų išsiskiria priemonių gausa (rezidencijos, patalpos lengvatinėmis sąlygomis, kūrybinės dirbtuvės, kvalifikacijos tobulinimas).
- Menininkai teigiamai vertina savivaldybių intervencijas atskirose savivaldybėse. 83,87 proc. Panevėžio, 81,46 proc. Klaipėdos, 75,71 proc. Alytaus, 70,72 proc. Šiaulių, 69,28 proc. Kauno ir 57,14 proc. Vilniaus menininkų mano, kad savivaldybių kultūros finansavimas gerina Lietuvos menininkų būklę.
- Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus miestų savivaldybėse 2014–2019 m. finansavimas kultūrai augo, daugiausiai – Kauno mieste, mažiausiai – Alytuje. Kultūros projektų finansavimas labiausiai augo Klaipėdoje ir Kaune, mažėjo Alytuje.

Valstybės intervencijos: meno rezidencijos ir inkubatoriai

- Apklausa nustatė, kad inkubatorių ir rezidencijų erdvėmis naudojasi ypač maža dalis menininkų (atitinkamai 0,78 proc. ir 1,1 proc.). Beveik pusė (45 proc.) apklaustųjų deklaruoja, kad jų nepasiekia informacija apie meno kūrėjų inkubatorius ir rezidencijas.
- Menininkai rezidencijas vertina palankiau nei inkubatorius. Atitinkamai 63,28 ir 60,31 proc. menininkų mano, kad rezidencijos ir inkubatoriai prisideda prie Lietuvos menininkų būklės gerinimo. 33,62 proc. menininkų nurodė, kad rezidencijos prisideda prie jų asmeninės būklės gerinimo, 28,73 proc. menininkų teigiamai vertino inkubatorius.
- Meno rezidencijos yra kritikuojamos dėl savo uždarumo, inkubatoriai – dėl taikomo verslo modelio neefektyvumo.

Lietuvos menininkų lauko stebėseną

- Lietuvos menininkų laukas apžvelgtas analizuojant susistemintą Meno kūrėjų organizacijų narių, Lietuvos kultūros tarybos ir Lietuvos kino centro stipendijų gavėjų ir meno kūrėjų statusą turinčių asmenų informaciją, duomenys papildomai palyginti su AGATA' os, LATGA' os, AVAKA' os narių sąrašais.
- Atliekant analizę pastebėtas bendros nacionalinio lygmens menininkų duomenų bazės trūkumas. Esamuose duomenų masyvuose pastebima netikslumų, trūksta informacijos apie dalies kūrėjų atstovaujama sritį, demografines charakteristikas. Taip pat matyti, kad ne visi šalies kūrėjai dalyvauja meno kūrėjų organizacijų veikloje, siekia meno kūrėjo statuso ar dalyvauja stipendijų konkursuose. Tai, kad ne visi menininkai įtraukiami į vieną ar kitą valstybinės institucijos sąrašą, lemia, kad net iš kelių šaltinių surinkus duomenis sunku įvertinti šalies menininkų skaičių ir pasiskirstymą, nes apie kai kuriuos kūrėjus gali trūkti duomenų.
- Lyginant įvairių organizacijų ir institucijų pateiktus duomenis matyti, kad Lietuvos kultūros taryba turi nuosekliausią duomenų rinkimo ir stebėsenos sistemą, tačiau ir analizuojant LKT duomenis pastebima netikslumų. Tikėtina, kad projektų vykdytojai nėra pakankamai susipažinę su tuo, kokius duomenis jie turėtų pateikti pildydami ataskaitas, ir taip iškraipomi bendri rodikliai.

**PAGRINDINĖS
TYRIMO
REKOMENDACIJOS**

SOCIALINĖ-EKONOMINĖ BŪKLĖ

Menininko padėtis visuomenėje

- Šalies menininkų apklausa atskleidė, kad menininkams trūksta valstybės ir visuomenės pripažinimo bei teigiamo požiūrio į kūrėjo profesiją, nors menininkams tai yra ypač svarbu. Dėl to rekomenduojama didinti (nacionalinių ir savivaldybių) premijų ir apdovanojimų prestižą per viešinimo kampanijas, skirti jas ne vien menininkų bendruomenėms, bet ir platesnei visuomenei. Taip pat premijų (išskyrus Nacionalinių ir Vyriausybės) prestižą didintų ir didesnis jų finansinis svoris.
- Tyrimas atskleidė, kad dalis meno kūrėjų nedirba kūrybinio darbo arba kuria labai nedaug. Tai gali būti susiję su per maža meno kūrėjų paklausa, dėl to siūloma inicijuoti meno darbo rinkos poreikių tyrimus ir remiantis jais formuoti aukštųjų mokyklų priėmimo kvotas.
- Šalies kūrėjų apklausa atskleidė, kad menininkai mažai susipažinę su meno kūrėjo statuso teikiamomis garantijomis. Dėl to siūloma stiprinti komunikaciją apie meno kūrėjo statuso suteikiamas garantijas, informaciją pateikiant aiškiau ir suprantamiau bei ją periodiškai primenant kūrėjams. Iš apklausos rezultatų matyti, kad paramos gavėjo statusą turi tik maždaug pusė meno kūrėjo statusą turinčių asmenų, dėl to ypač svarbu meno kūrėjus nuolatos informuoti apie galimybę įgyti paramos gavėjo statusą.
- Kadangi meno kūrėjo statusas yra svaraus menininko indėlio į šalies kultūros raidą ženklas ir jo turėtojams yra suteikiamos socialinės garantijos, rekomenduojama įvesti ne tik meno kūrėjo statuso suteikimo, bet ir jo išlaikymo kriterijus, įteisinant meno kūrėjo statuso praradimą ar jo teikiamų garantijų pristabdymą, menininkui tų kriterijų neatitinkant. Meno kūrėjo statuso netekimo mechanizmo nustatymas leistų išvengti atvejų, kai šiuo statusu ir jo teikiamomis garantijomis naudojasi asmenys, nevykdantys kūrybinės veiklos. Minėti kriterijai negaliotų objektyvių kūrybinės veiklos sustabdymo priežasčių (išėjimo į pensiją, vaiko priežiūros atostogų, ligos ir kt.) atvejais.
- Didžioji dalis finansinių intervencijų skirta kūrybai (kūriniams sukurti), tačiau kūrybos ir jos sklaidos procese taip pat svarbų vaidmenį atlieka prodiuseriai, kuratoriai, vadybininkai, rinkodaros bei komunikacijos specialistai. Siekiant skatinti profesionalios kūrybos sklaidą nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu rekomenduojama valstybės finansavimo sistemoje daugiau dėmesio skirti su kūrybos inicijavimu ir sklaida susijusių profesijų atstovams. Kadangi Lietuvoje meno kūrėjo statusas suvokiamas gana plačiai (pvz., meno kūrėjo statusas suteikiamas žurnalistams), meno kūrėjo statusas galėtų būti suteikiamas ir prodiuserio profesijos atstovams, kurie dažnai inicijuoja kultūrinį turinį, dalyvauja kūrybiniame procese, renka kūrybinę komandą ir taip realizuoja kūrybinę idėją.
- Rekomenduojama skatinti rėmimą ir mecenatystę. Privatus rėmimas gali būti siejamas su paramos gavėjo statusu, todėl rekomenduojama skatinti menininkus tą statusą įgyti, o visuomenę plačiau informuoti apie galimybes tokiu būdu paremti kūrėjus.

Politikos prioritetai ir valstybės intervencijos

- Kultūros tapimas prioritetine valstybės valdymo sritimi atitinkamai paveiktų valstybės intervencijas bei menininkų socialinę ir kūrybinę būklę. Menininkų būklė glaudžiai siejasi su visuomenės kultūrinio išsilavinimu ir jo nulemtais kultūros vartojimo poreikiais. Todėl investicijos į kultūros edukaciją plačiaja prasme padėtų įtvirtinti menininko profesiją, kūrėjai jaustųsi labiau vertinami visuomenės ir valstybės, o per ilgą laikotarpį išaugusi kultūros paklausa veiktų ir kūrėjų pajamas.
- Siekiant išskirti meno kūrėjus kaip kuriančius ypatingą pridėtinę vertę šalies visuomeniniam gyvenimui bei pabrėžiant kultūros svarbą šalies gerovei ir įvaizdžiui, nacionalinės reikšmės strateginiuose dokumentuose ir vizijose (Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“, Nacionaliniame pažangos plane, Lietuvos inovacijų strategijoje ir kt.) turi būti skirta vietos ir dėmesio menininkams.
- Menininkų socialinės ir kūrybinės būklės gerinimas turi tapti vienu iš valstybės nacionalinės politikos tikslų ir, suprantama, vienu iš prioritetinių kultūros politikos tikslų, susiejant tikslus, uždavinius ir įgyvendinimo rodiklius, sukuriant jų stebėsenos sistemą, kaip ir yra siūloma Kultūros politikos pagrindų įstatymo projekte. Rekomenduojama šį įstatymo projektą teikti visuomenei svarstyti ir tobulinti.
- Rekomenduotina 2021–2030 m. Nacionalinės pažangos plano projekte koreguoti tikslus ir uždavinius, įvesti meno kūrėjų socialinės ir kūrybinės stebėsenos rodiklius, menininko būklę išskiriant kaip svarbų ir siektiną rodiklį politiniu lygmeniu, įtraukti jį į NPP rodiklių sistemą kartu su visuomenės įsitraukimo į kultūrinę veiklą rodikliu.
- Inovacijų politika yra dar neatrasta galima menininkų finansavimo intervencinė sritis. Atnaujinant Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros ir inovacijų raidos (*Sumanios specializacijos*) krypčių ir jų prioritetų įgyvendinimo programą 2021–2030 m. periodui, planuojama atsisakyti daugelio krypčių, įskaitant kryptį *Įtraukti ir kūrybinga visuomenė*, kuri tik pradėjo tarnauti kaip naujas modernus instrumentas menininkų saviraiškai, kuriant naujus produktus ir paslaugas. Jos realus įgyvendinimas būtų labai reikšmingas žingsnis, tai gerintų ne tik menininkų padėtį, bet ir turėtų įtakos visai kultūros ekonomikai. Rekomenduotina į *Sumanios specializacijos* stebėsenos procesus įtraukti LKT, kompetentingus ekspertus, skirtingų sričių meno kūrėjus, bendradarbiauti su socialiniais partneriais, atstovauti kūrėjo pozicijai mokslo tyrimuose ir eksperimentinėje plėtroje, kuriant naujus produktus ir paslaugas.

Valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai, ES parama ir menininkų būklė

- Valstybės finansinės intervencijos vykdomos pagal nacionalinius politinius prioritetus ir tikslus. Kultūra gauna vienas iš mažiausių finansinių intervencijų iš nacionalinio biudžeto, palyginti su kitais viešaisiais sektoriais. Siekiant didesnių finansinių intervencijų į kultūros sritį, kultūros srities svarbą ir poveikį visuomenei reikia pagrįsti įrodymais arba tai gali būti vien politinės valios klausimas.

- Savivaldybių intervencijos į kultūrą galėtų padidėti, jei menininko būklės rodiklis būtų įvestas ir skaičiuojamas atskirose savivaldybėse. Formuojant regionų politiką vienas iš stebėsenos rodiklių galėtų būti tų regionų menininkų socialinė ir kūrybinė būklė. Tai galbūt sukeltų konkurenciją tarp savivaldybių ir paskatintų jų norą kurti geresnes socialines ir kūrybos sąlygas menininkams.
- ES parama kultūros sričiai tapo svarbia valstybės intervencija. Rekomenduotina išanalizuoti ES paramos poveikį menininkų socialinei ir kūrybos būklei. Tokį tyrimą būtų galima atlikti bendrai analizuojant kultūros infrastruktūrą ir jos panaudojimo efektyvumą.
- Rekomenduojama atlikti gilesnę valstybės, kaip menininko darbdavės, analizę: išanalizuoti valstybės kultūros įstaigose dirbančių kūrybinių ir (arba) kultūros ir meno darbuotojų darbinę veiklą pagal veiklos pobūdį (kūrybinė, su kūryba susijusi ar nesusijusi), darbo užmokestį ir kt., siekiant išsiaiškinti, kokią įtaką valstybė, kaip menininkų darbdavė, turi jų socialinei ir kūrybinei būklei.
- Atsižvelgiant į pasiteisinusią Švedijos, Suomijos ir Estijos praktiką pradėti ir Lietuvoje taikyti „1 procento menui“ principą. Pagal šį principą apie vieną procentą valstybės ar savivaldybės vykdomo statybos ar renovacijos projekto biudžeto skiriama viešajam menui. Tai sukuria daug užsakymų menininkams ir praturtina viešąsias erdves.

Finansines intervencijas vykdančios institucijos: Lietuvos kultūros taryba ir Lietuvos kino centras

- Rekomenduojama apsvarstyti kitus LKT individualių stipendijų formatus:
 - Ilgesnės ir didesnės apimties, į kūrybinį procesą orientuotos stipendijos, leidžiančios kūrėjams susikoncentruoti į kūrybą. Tikėtina, kad tiesiogiai į kūrybinį rezultatą neorientuota veikla gali turėti ženklios įtakos tolimesnei kultūros ir meno raidai, nes gali skatinti kurti didesnės apimties meno kūrinius.
 - Dėl skirtingų įsiliejimo etapų ir skirtingų veiklos tikslų atskirti pradedančiųjų menininkų (pagal patirtį, ne pagal amžių), pažengusiųjų (atsižvelgiant į nustatytą kūrinių skaičių ar kūrybinės patirties trukmę) ir brandžių kūrėjų stipendijų konkursus. Siekiant paskatinti regionų kūrėjus dalį stipendijų finansavimo siūloma perkelti į regionines kultūros tarybas.
- Analizuojant stipendijų gaires menininkų būklės aspektu, rekomenduojama atsižvelgti į išvadas apie stipendijos dalį bendroje menininkų pajamų struktūroje. Siekiant, kad ši valstybės intervencija turėtų poveikį ir ekonominei, ir kūrybinei menininkų būklei, rekomenduojama didinti kūrėjams skiriamų stipendijų trukmę, o jų dydį sieti su vidutiniu šalies darbo užmokesčiu ar kitoje rekomendacijoje siūlomais vidutiniais įkainiais.
- Rekomenduojama atlikti paslaugų, susijusių su kūryba, kainų analizę, nustatyti įkainių ribas, jas paskelbti viešai ir jomis vadovautis vertinant projektus ir finansuojant projektus ir stipendijas. Ši informacija leistų orientuotis ekspertams vertinant projektų sąmatas, taip pat būtų orientyras menininkams, kokio dydžio (trukmės) stipendiją jie gali gauti konkrečiai veiklai.

- LKT ir LKC yra valstybės intervencijas vykdančios institucijos, tačiau jų duomenų rinkimo būdai skirtingi. Rekomenduojama bendradarbiaujant su LKT sukurti LKC informacinę sistemą (duomenų bazę), kurioje būtų surinkti duomenys apie finansuojamus menininkus ir finansines valstybės intervencijas, skirtas menininkams. Šios valstybės institucijos galėtų turėti vienodą sistemą, kuri leistų analizuoti menininkų būklę, fiksuoti jų gaunamas valstybės intervencijas, stebėti pokytį.
 - Duomenų bazėje rekomenduotina atskirti, kokių sričių menininkai finansuojami per LKC asignuojamas programas, kad būtų galima kartu su LKT duomenimis apibendrinti menininkų finansavimą pagal sritis.
 - LKC rekomenduotina atskirai fiksuoti fiziniams asmenims skirtas intervencijas (jos gali būti atskirtos remiantis autorių teisėmis), kad taptų aišku, kur yra menininkas ir jo kūrybinė veikla, kur kitos paslaugos, kokiomis proporcijomis kūrybinė veikla ir kitos paslaugos finansuojamos pagal programas.

Finansines intervencijas vykdančios institucijos: savivaldybės

- Savivaldybėms rekomenduojama sukurti kompleksines kultūros paramos priemones pagal pasirinktus tikslus, taip pat steigti daugiau stipendijų menininkams ir skatinti individualią kūrybą, tačiau įtraukti į biudžetą ir meno darbų viešinimą.
- Įvertinant menininkų koncentraciją trijuose didžiuosiuose miestuose, rekomenduojama sukurti kompleksines priemones (geras gyvenimo ir kūrybos sąlygas), skatinančias menininkus nuolatos gyventi ir kurti regione. Akcentuotina ir tai, kad rezidencijos ir inkubatoriai taip pat koncentruojasi miestuose, todėl regionai galėtų kurti modernių regioninių rezidencijų tinklą pagal naujus ir efektyvius rezidencijų veiklos modelius.
- Daugiau savivaldybių galėtų investuoti kuriant šiuolaikiškus meno *hub'us*, *lab'us* ir kitą meno kūrybai ir meno enterprenerystei patrauklią infrastruktūrą, ieškoti naujų kultūrinės veiklos modelių, atsižvelgti į išanalizuotus meno rezidencijų ir inkubatorių trūkumus. Atskiroms savivaldybėms tai padėtų sumažinti kultūrinę atskirtį, pritraukti talentingų žmonių.

KŪRYBINĖ BŪKLĖ

Darbo sąlygos

- Siūloma sudaryti sąlygas nepriklausomiems menininkams (individualiems ar dirbantiems nevyriausybinių sektoriaus organizacijose) dalinai reziduoti ne vien inkubatoriuose ar rezidencijose, bet ir valstybinėse ar savivaldybių kultūros institucijose.
- Siūloma įgyvendinti daugiau nefinansinės paramos priemonių, tokių kaip nemokama pirminė teisinė pagalba menininkams (tokią priemonę taiko Estijos dailininkų sąjunga), pagalba persikvalifikuojant į kitą profesiją po ankstyvos karjeros pabaigos (ypač aktualu šokio srityje), pagalba pradedantiems muzikantams įsigyjant ar išsinuojant instrumentus (šios priemonės taikomos Anglijoje nevyriausybinių organizacijų).

Bendradarbiavimas

- Rekomenduojama transformuoti meno inkubatorius į naujų produktų ir paslaugų kūrimo laboratorijas, praplėsti menininkų bendradarbiavimą su mokslo ir technologijų atstovais, siekti finansavimo iš inovacijas skatinančių institucijų, ieškoti naujų veiklos modelių ir formų, įtraukti menininkus į naujų produktų ir paslaugų kūrimą, skatinti dalyvavimą europiniuose ir pasauliniuose meno, mokslo ir technologinio bendradarbiavimo projektuose.
- Rekomenduojama skatinti didesnę valstybės ir jos institucijų bendradarbiavimą su NVO, verslu ir privačiais subjektais, kurie remia meną ir kultūrą, taikydami savo intervencijas menininkams, siekti, kad intervencijos būtų kuo įvairesnės ir efektyvesnės, o bendras intervencijų poveikis menininkų socialinei ir kūrybinei būklei būtų didesnis.

Kūrybos įvertinimas

- Rekomenduojama skatinti kritinius straipsnius, įžvalgas, monografijas ir kitus refleksinio pobūdžio atsiliepimus, ypač šokio, dizaino, tarpdisciplininio meno srityse. Tai gali būti daroma skatinant žurnalistus ir menotyrininkus teikti paraiškas individualioms stipendijoms.
- Stipendijų konkursuose rekomenduojama išskirti žurnalistikos sritį, sudaryti žurnalistams galimybę gauti stipendijas kuriant aukštos kokybės, nepriklausomo turinio, edukacinius straipsnius apie meną ir kultūrą.

Kūrybos rezultatas ir jo sklaida

- Kadangi dauguma menininkų patys užsiima savo projektų sklaida ir viešiniu, rekomenduojama dalį LKT ar LKC stipendijos lėšų skirti rinkodaros, komunikacijos ir vadybos išlaidoms padengti. Skatinant sklaidos ir komunikacijos kokybę rekomenduojama skatinti ne tik kūrėjų, bet ir prodiuserių, kuratorių, rinkodaros ir komunikacijos specialistų ir pan. veiklą, kompetencijų kėlimą, įvedant atskirą sritį stipendijų konkursuose.
- Suvokiant, kad Lietuvos rinka yra maža ir linkusi greitai persipildyti, o šalies kūrėjai yra vertinami užsienyje, rekomenduojama stiprinti šalies menininkų pristatymo užsienyje strategijas.
- Kadangi menininkai nepakankamai dažnai naudojami tarptautinio finansavimo galimybėmis, rekomenduojama suteikti jiems daugiau informacijos apie užsienio fondus, skatinti aktyviau veikti už šalies ribų. Tai leistų menininkams ne tik atrasti papildomų pajamų šaltinių, bet ir praplėsti savo auditoriją įsiliejančią į tarptautinę kultūros ir meno rinką.
- Skatinant kūrybos sklaidą užsienyje siūloma peržvelgti informacijos centrų sistemą ir įvertinti jų veiklos efektyvumą. Siūloma inicijuoti naujų steigimą (persteigimą) srityse, kur veikla nėra efektyvi arba visiškai neapima tam tikrų sričių, didinti jau esamų ir tikslingai veikiančių informacijos centrų finansavimą, užtikrinti finansavimo tęstinumą.

- Kadangi individualios kūrybos projektai turi riziką tapti mažai žinomi ir prastai išviešinti, rekomenduojama valstybės intervencijas įgyvendinančioms institucijoms (LKT, LKC) kurti kultūros produktų ir paslaugų komunikacinių kanalų partnerystę, pvz., su nacionaliniu transliuotoju LRT ir kitais, kad valstybės finansuojami fiziniai asmenys gautų viešinimo paslaugą ir būtų žinomi.

Profesinis tobulėjimas

- Manoma, kad ateityje ypač išaugs profesinio tobulėjimo poreikis. Dėl šių priežasčių rekomenduojama skirti papildomą finansavimą LKT edukacinėms stipendijoms, kvalifikacijos kėlimo programoms. Tikėtina, kad postpandeminės sąlygos paveiks ir kultūrą, taigi kūrėjai turės orientotis į naujų formatų paieškas ir mokytis jų įgyvendinimo metodų.
- Į menininkų rengimo procesus, dalomąją medžiagą prieš stojamųjų egzaminų konsultacijas rekomenduojama įtraukti diskusijas apie menininko profesijos specifiką, prieš pradėdant profesinį kelią būsimuosius kūrėjus supažindinti ne vien su romantiniu profesijos įvaizdžiu ir kūrybinės veiklos privalumais, bet ir su būsimais praktiniais iššūkiais (galimai nepakankamos ir nepastovios pajamos, nepastovi darbo rinka ir kt.).
- Siūloma įvertinti galimybes teikti paramą į aukšto lygio užsienio aukštųjų mokyklų meno programas priimtiems studentams, siekiant remti jaunuosius talentus ir atsižvelgiant į tai, kad studijų kaina būsimajam menininkui gali ilgai neatsipirkti ir tapti didele finansine našta, o dalis gabių kūrėjų gali nuspręsti išvis neišvykti studijuoti dėl per didelių mokslo kainų.

MENININKŲ LAUKO STEBĖSENA

- **Pagrindinių rodiklių ir sąvokų apibrėžimas ir naudojimas stebėsenos tikslais.** Vykdamas šalies kultūros lauko stebėseną, rekomenduojama tiksliai apibrėžti sąvokas ir suvienodinti jų vartojimą tiek politiniuose, tiek valstybės ir savivaldybių kultūrai skirtas intervencines priemones (LKT, LKC ir kt.) aprašančiuose dokumentuose. Tiksliai apibrėžtos sąvokos turi būti pristatytos ir meno bendruomenei vykdamas viešąją komunikaciją. Taip pat rekomenduojama išskirti pagrindinius kiekvieno kultūros politikos tikslo stebėsenos rodiklius formuluojant tikslus. Siūloma juos sieti su informacija, renkama iš meno kūrėjų, projektų vykdytojų ir kt. Rekomenduojama suvienodinti skirtingose institucijose naudojamus projektų rezultatų ir kitus stebėsenos rodiklius. Tik reguliariai ir sistemingai stebint socialinę ir kūrybinę kūrėjų būklę būtų galima daryti išvadas apie būklės pokyčius bei ją sąlygojusias valstybės intervencijas ar kitus veiksnius, jų efektyvumą ir pan. Dėl to panašaus pobūdžio tyrimus rekomenduojama inicijuoti periodiškai.
- Sprendžiant Lietuvos menininkų stebėsenos problemas, nacionaliniu mastu siūloma kurti **bendrą kūrėjų duomenų bazę** susisteminant Kultūros ministerijos, MKO, AGATA'os, LATGA'os, AVAKA'os, LKT, LKC ir valstybinių ir savivaldybių kultūros institucijų, NVO bei kitų kūrėjus vienijančių asociacijų duomenis. Nė su viena iš šių organizacijų nesusiję kūrėjai galėtų savo duomenis pateikti patys.

- Rekomenduojama stiprinti **stebėsenos procesų komunikaciją**. Svarbu, kad stebėseną būtų aiški visiems meno lauko dalyviams. Vykdamas menininkų apklausą pastebėtas didelis respondentų aktyvumas ir geranoriškumas, taip pat ir kultūros lauko organizacijos suvokia duomenų pateikimo svarbą siekiant pagrįsti kultūros politikos sprendimus. Tačiau pastebima, kad kultūros laukas nėra pakankamai susipažinęs su tuo, ką kurie rodikliai reiškia ir kaip juos tiksliai užfiksuoti, ir tai ypač matoma analizuojant projektų ataskaitų duomenis. Dėl to siūloma parengti minimalius rodiklių aprašus ir su jais supažindinti ataskaitas teikiančius projektų vadovus.
- Siūlomoje duomenų bazėje taip pat rekomenduojama kurti meno kūrinių **fiksavimo sistemą**, kurioje esanti informacija leistų suvokti bendrą šalies kūrybinį lauką, jo apimtį ir kokybę. Rekomenduotina, kad atskiros srities kūrėjai ir tyrėjai nustatytų būtent tai sričiai taikomus kriterijus: kūrinio apimtis, kokybė ir pan. Ši funkcija galėtų būti pavesta meno kūrėjų sąjungoms, asociacijoms, informacijos centrams ar institutams. LKT, LKC ar kitų fondų finansuojamų kūrinių stebėseną galėtų būti užtikrinama per projektų ataskaitas.
- Esant galimybei padaryti dalį duomenų bazės (kūrėjų profilius) viešą, ji galėtų tapti bendra **šalies kūrėjus reprezentuojančia baze**, kurioje norimą informaciją apie kūrėjus galėtų surasti visuomenė. Tokia duomenų bazė galėtų būti naudojama ir pačių kūrėjų bei prodiuserių (pvz., ieškant vienos ar kitos srities menininko kūrybiniam procesui). Siūloma informaciją pateikti ir anglų kalba, tai menininkams galėtų padėti prisistatyti užsienio rinkai.
- Šis tyrimas yra plataus pobūdžio, analizuojantis bendras šalies kūrėjų būklės tendencijas. Būsimus tyrimus siūloma detalizuoti, taip būtų galima išsamiai atskleisti tam tikros menininkų grupės (srities, amžiaus, konkretaus regiono ir kt.) išskirtinumus ir identifikuoti problemas, su kuriomis jie susiduria.
 - Siekiant plačiau įvertinti kūrėjų lauką, rekomenduojama atlikti komercinėje srityje kuriančių asmenų tyrimą.
 - Šis tyrimas atskleidžia skirtingų meno sektorių specifiškumus, kuriuos rekomenduotina analizuoti atskirai.
- Šis tyrimas buvo orientuotas į šalies kūrėjų būklę, tačiau analizuojant kūrėjus būtina plačiau analizuoti ir juos supančią aplinką. Siekiant įvertinti visuomenės požiūrį į kūrėjus bei menininkų padėtį visuomenėje, siūloma inicijuoti tokius tyrimus:
 - **Lyginamoji viešas paslaugas teikiančių sektorių analizė**. Siūloma palyginti meno kūrėjus ir kituose viešuosiuose sektoriuose, tokiuose kaip mokslo, švietimo, sveikatos apsaugos ir kt., dirbančius asmenis. Tai leistų nustatyti ir palyginti viešųjų paslaugų teikėjų profesinį prestižą, pasitenkinimą savo veikla, gaunamomis pajamomis, valstybės intervencijomis ir bendrą socialinę ir profesinę būklę.
 - **Požiūrio į kūrėjus tyrimai**. Tyrime atskleista, kad menininkai mano, jog visuomenė ne visada jų profesiją laiko prestižine, bet tai atspindėta iš menininkų perspektyvos. Siekiant tiksliai įvertinti šalies gyventojų požiūrį į kūrėjus, jų profesijos svarbą ir menininko įvaizdį visuomenėje, siūloma inicijuoti visuomenės požiūrio tyrimą. Jis galėtų būti siejamas ir su požiūrio į kitų profesijų (pvz., viešojo sektoriaus) atstovus vertinimu.

